

KERAHSIAAN KEMASUKAN ISLAM: ISU UNDANG-UNDANG KES PEMELUKAN ISLAM SAUDARA BARU DI MALAYSIA

(Converting in Secret: Legal Issues among Muslim Converts in Malaysia)

Khairani Husin

khairanihusin@gmail.com

Mohd Al Adib Samuri

al_adib@ukm.edu.my

Jabatan Syariah, Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia,
43650 Bangi, Selangor Darul Ehsan, Malaysia.

Tel.: +603-88864200

Abstrak

Makalah ini membincangkan isu kerahsiaan kemasukan Islam oleh mualaf di Malaysia. Tujuan kajian ini adalah untuk menganalisis kesan kerahsiaan itu sendiri terhadap keputusan sesuatu kes pemeluk Islam di mahkamah, yang melibatkan konflik antara undang-undang diri mualaf itu sendiri, iaitu undang-undang Syariah dengan undang-undang sivil. Kajian ini menggunakan pendekatan kaedah kualitatif menerusi analisis kandungan yang merujuk sumber primer dan sekunder, serta sedikit temu bual separa struktur dengan seorang pegawai yang terlibat dalam bidang ini. Seterusnya, data yang dikumpul dianalisis menggunakan pendekatan deskriptif dan tematik. Dapatan kajian mendapati bahawa kerahsiaan kemasukan Islam oleh mualaf telah menyebabkan kesukaran kepada hakim dalam memutuskan kes disebabkan konflik undang-undang peribadi antara kedua-dua pihak dalam kes itu. Kerahsiaan ini menjadi faktor utama kepada mualaf untuk melepaskan diri daripada tanggungjawab lalu dalam undang-undang sivil. Mualaf yang memaklumkan kemasukan Islam, kes mereka dapat diselesaikan dengan lebih cekap mengikut bidang kuasa mahkamah, serta memuaskan hati semua pihak yang terlibat. Kajian ini merumuskan bahawa dengan mewajibkan pemakluman kemasukan Islam dilihat sebagai satu penyelesaian terbaik dalam menangani konflik bidang kuasa antara mahkamah sivil dengan syariah di Malaysia.

Kata kunci: kerahsiaan, kemasukan Islam, perundangan Malaysia, mualaf, konflik perundangan

Abstract

This article discusses the issue of secret conversion to Islam among muallaf (Muslim converts) in Malaysia. The objective of the research is to analyse the impact of such secrecy on court decisions in cases of conversion to Islam, which create conflict between the Shariah law and civil law. This is a qualitative study using content analysis approach with reference to primary and secondary sources. It also involves a semi-structured interview with several officers involved in this field. The data collected is analyzed through descriptive and thematic approaches. The study finds that the secret conversion to Islam by muallaf causes difficulties to judges in deciding cases, due to the conflict of laws applicable between both parties in the case. Furthermore, such secrecy is the main factor muallaf are able to avoid responsibilities they may have had previously under civil law. In contrast, for those muallaf who announced their conversion to Islam, their cases can be decided quickly according to the particular courts' jurisdictions to the satisfaction of all parties involved in the case. This research concludes making announcement of conversion to Islam mandatory is seen as the best solution in handling the conflict of jurisdiction between the civil and Shariah courts in Malaysia.

Keywords: secrecy, conversion to Islam, Malaysian law, muallaf, conflict of laws

PENDAHULUAN

Berasaskan Perkara 11 Perlembagaan Persekutuan yang memperuntukkan hak kebebasan beragama bagi seseorang yang tinggal di Malaysia. Senario pertukaran agama berlaku merupakan suatu kebiasaan dalam masyarakat majmuk akibat pertembungan antara etnik berbeza agama. Keadaan ini termasuklah pertukaran daripada agama bukan Islam kepada agama Islam. Beberapa isu timbul apabila melibatkan pertukaran kepada agama Islam bagi satu pihak sahaja, contohnya suami masuk Islam tetapi isteri masih agama asal. Keadaan semakin rumit apabila kemasukan Islam ini dirahsiakan daripada pasangan atau ahli keluarga yang lain. Kerahsiaan ini biasanya melibatkan alasan tertentu seperti takut kepada ancaman ahli keluarga sekiranya pengislamannya diketahui. Ada juga yang merahsiakan atas sebab kepentingan diri sendiri. Kerahsiaan ini dianggap sebagai hak privasi pihak yang memeluk agama Islam sama ada ingin merahsiakan atau memaklumkan kemasukan Islamnya itu.

Apabila kes pertikaian yang melibatkan kerahsiaan kemasukan Islam ini dibawa ke mahkamah, kesukaran akan dihadapi oleh pihak yang membuat keputusan, terutama yang melibatkan pengesahan status agama

si mati. Begitu juga, para hakim terpaksa membuat pertimbangan yang sewajarnya apabila subjek yang menjadi rebutan merupakan kanak-kanak yang masih di bawah umur yang memerlukan kewajaran dari pelbagai aspek untuk dipastikan terlebih dahulu sebelum sesuatu keputusan dibuat. Oleh itu, penentuan kerahsiaan kemasukan Islam ini perlu diteliti dengan melihat setakat mana kerahsiaan ini dibenarkan. Dengan mewajibkan undang-undang mengenai pemakluman kemasukan Islam di negara ini dilihat sebagai penyelesaian terbaik dalam meredakan ketegangan dan melancarkan proses perundangan di Malaysia.

METODOLOGI KAJIAN

Kajian ini menggunakan kaedah kualitatif menerusi reka bentuk analisis kandungan. Analisis dibuat menerusi dua sumber, iaitu primer dan sekunder. Sumber primer yang digunakan ialah jurnal undang-undang, seperti *Malayan Law Journal*, *Civil Law Journal* dan *Jurnal Hukum* yang memuatkan laporan kes yang membabitkan kerahsiaan kemasukan Islam. Sumber sekunder pula menerusi jurnal-jurnal penyelidikan, seperti *Jurnal Syariah*, *Kanun: Jurnal Undang-Undang Malaysia* dan *Journal of Religion and Human Rights*. Analisis kandungan dilakukan menerusi pendekatan deskriptif dan tematik. Sedikit temu bual separa struktur dilakukan dengan pegawai Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia bagi mengesahkan analisis kes penulis.

SOROTAN KARYA

Penulisan berkaitan kerahsiaan kemasukan Islam ini tidak ditonjolkan secara jelas dan terperinci oleh penulis terdahulu. Sirah Nabawiyah menerusi pendekatan dakwah Rasulullah SAW serta contoh kes kerahsiaan kemasukan Islam semasa zaman Rasulullah SAW dilihat amat relevan dengan kerahsiaan kemasukan Islam pada masa kini. Muhammad Said Ramadhan (1983), Ibn Ishaq (1955, 2004), Haykal (1976), Mohammad Baqir (1982), Wessels (1972), Ibn Hisyam (2009), Safiy al-Rahman (2008), Muhammad al-Ghazali (1952), Ibn Kathir (1985, 1998), Ibn al-Athir (1986), Abd Rauf al-Syalabi (1975), Ali Nadvi (1993) dan beberapa ilmuwan lain mengambil pendekatan dengan menggunakan ayat al-Quran yang diturunkan semasa permulaan dakwah Rasulullah SAW, serta contoh kes semasa zaman Rasulullah SAW dan para sahabat bagi menggambarkan tentang kerahsiaan kemasukan Islam dan perisytiharan keislaman. Tulisan mereka lebih terarah kepada aspek penyampaian dakwah Rasulullah SAW semasa di Mekah yang lebih bersifat menyembunyikan keislaman bagi tujuan memperkukuh ajaran Islam itu sendiri terlebih dahulu. Tulisan mereka menunjukkan ramai dalam kalangan

sahabat Rasulullah SAW merahsiakan keislaman masing-masing bagi melindungi nyawa, keselamatan diri dan sebagai strategi memerangi musuh.

Kupasan di atas disokong oleh K.H. Moenawar Chalil (1999) dan Najeebabadi (2001) dengan membuktikan bahawa bahawa konsep kerahsiaan masih terpakai walaupun penzahiran keislaman telah dibuat secara terang-terangan menerusi Umar al-Khattab. Pertimbangan kerahsiaan semasa itu berdasarkan umat Islam masih menerima seksaan daripada kafir Quraisy yang memerlukan jaminan keselamatan diri serta status individu tersebut sebagai seorang yang begitu dihormati dalam kalangan kaumnya.

Merujuk penulisan terkini, isu kerahsiaan ini disoroti menerusi pendekatan penghakiman kes yang diputuskan. Tulisan Ahmad Ibrahim (1990, 2000), Hamid Jusoh (1991) dan Mehrun Siraj (2012) banyak mengupas tentang pindaan kepada seksyen 51 dan seksyen 3(3) Akta Membaharui Undang-undang Perkahwinan dan Perceraian 1976 (Akta 164) serta kesannya kepada statut Undang-Undang Keluarga Islam. Tulisan mereka berlegar pada konflik bidang kuasa persekutuan dan sivil terutama melibatkan setakat mana mahkamah sivil berhak campur tangan dalam kes pemelukan agama Islam oleh salah satu pihak sahaja. Bagi membuktikan pentingnya pindaan seksyen 51 Akta 164 tersebut, contoh kes dikemukakan yang merujuk kesukaran dalam memutuskan hak nafkah, hak jagaan anak di bawah umur dan penentuan agama si mati. Isu tentang kerahsiaan kemasukan Islam ada disebut dalam fakta kes yang menjadi pertikaian, tetapi tidak ditonjolkan secara jelas dan nyata bagi mengaitkannya sebagai salah satu isu yang wajar diketengahkan. Oleh itu, kajian khusus berkaitan aspek kerahsiaan kemasukan Islam ini perlu dikupas dengan lebih terperinci. Tidak dinafikan Ahmad Ibrahim merupakan pencetus idea kepada penulisan seterusnya dalam mencari penyelesaian konflik bidang kuasa tentang kes pemelukan Islam dan dibuktikan dengan penulisan oleh Mohamed Azam (1996, 1998) dan Mehrun Siraj (2012) yang banyak mengupas semula idea Ahmad Ibrahim mengenai isu ini. Tulisan mereka berlegar kepada konflik bidang kuasa persekutuan dan negeri dalam kes pemelukan Islam oleh salah satu pihak sahaja yang turut melibatkan beberapa akta sivil lain, seperti Akta Umur Dewasa 1971 dan c serta Ordinan Penjagaan Kanak-Kanak 1946.

Seterusnya Zuliza & Mohd Zamro (2009), Zuliza *et al.* (2012), Noor Aziah (2005), Narizan (2008), Farid Sufian (2008), Ashgar Ali (2010) dan Wan Mahyuddin (2010) juga memperincikan penulisan mereka menerusi pendekatan kes terkini. Ashgar Ali, Wan Mahyuddin dan Farid Sufian lebih cenderung membahaskan isu ini melalui peruntukan yang terdapat dalam Perlembagaan Persekutuan dan mahkamah yang berbidang kuasa bagi memutuskan sesuatu kes. Noor Aziah (2004), Narizan (2008) dan Zuliza & Mohd Zamro (2009) pula lebih kepada kupasan yang meninjau aspek kekeluargaan dan masalah sebagai penyelesaian kepada kes pertikaian. Zuliza

et al. (2012) pula membahaskan secara khusus mengenai hak pewarisan bagi pihak yang memeluk Islam dan kesan dari sudut undang-undang. Kesemua penulisan ini bertunjangkan Perlembagaan Persekutuan sebagai undang-undang dasar negara dan disesuaikan dengan peruntukan sivil dan syariah yang berkuat kuasa. Zuliza & Mohd Zamro (2009) mengutarakan justifikasi tentang pemeluk Islam oleh kanak-kanak di bawah umur, terutamanya melibatkan perkahwinan, yang salah seorangnya kemudian memeluk agama Islam. Narizan (2008) dan Noor Aziah (2005) pula lebih memperincikan tentang keizinan ibu bapa dalam menentukan agama anak bawah umur dan merumuskan keizinan salah seorang adalah memadai untuk membolehkan kanak-kanak tersebut memeluk agama Islam. Di samping itu, aspek masalah anak itu sendiri serta kecenderungannya untuk memeluk agama Islam merupakan asas utama yang perlu diberi perhatian dalam membuat penentuan status agama anak terbabit turut ditekankan dalam penulisan tersebut. Ashgar Ali (2010) pula melihat keputusan hakim dalam sesuatu kes dengan hanya merujuk tafsiran hukum syarak dalam statut Pentadbiran Agama Islam dan Statut Keluarga Islam sesuatu yang wajar dipertimbangkan dalam perundangan negara ini. Yang menarik kesemua penulisan merujuk contoh kes yang sama, iaitu *Teoh Eng Huat lwn Kadi of Pasir Mas Kelantan & Majlis Agama Islam* ([1990] 2 MLJ 228) atau lebih dikenali dengan kes Suzie Teoh sebagai landasan keputusan hakim seterusnya. Kes ini menimbulkan banyak konflik kerana melibatkan pemeluk Islam oleh kanak-kanak di bawah umur yang dibuat tanpa pengetahuan dan keizinan ibu bapanya.

Selain kes Suzie Teoh, kes yang dimuatkan dalam penulisan di atas kebanyakannya berkait dengan kerahsiaan kemasukan Islam. Walaupun kerahsiaan itu tidak begitu difokuskan sebagai salah satu elemen yang menimbulkan kesulitan kepada pihak yang terlibat, tidak dinafikan kerahsiaan itu sendiri merupakan salah satu punca tercetusnya konflik perundangan yang berpanjangan. Kes *Shamala Sathiyaseelan lwn Dr. Jeyaganesh C Moragajah & Ors* [2004] 2 CLJ 416, *Subashini Rajasingam lwn Saravanan Thangatoray & Anor Appeals* (2008) 2 MLJ 147, *Indira Gandhi a/p Mutho lwn Pengarah Jabatan Agama Islam Perak & Ors* [2013] 5 MLJ 555, *Kung Lim Siew Wan lwn Choong Chee Kuan* [2003] 6 MLJ 260, *Isabela Madeline Roy & Ors lwn Sarimah Low Abdullah & Ors* (2005) 2 MLJ 521, *Kaliammal a/p Sinnasamy lwn Majlis Agama Islam Wilayah Persekutuan* (2005) 1 CLJ 753 antara kes yang telah dikupas oleh penulis di atas, namun akan diperincikan selanjutnya dalam makalah ini menerusi pendekatan kerahsiaan kemasukan Islam.

ANALISIS KES

Kes Shamala [2004], Subashini [2008] dan Indira Gandhi [2013] merupakan kes yang melibatkan tuntutan hak penjagaan dan penentuan status agama anak di bawah umur. Kes Shamala, iaitu kedua-duanya beragama Hindu semasa perkahwinan sivil pada tahun 1998 dan didaftarkan di bawah Akta 164. Pertikaian mula timbul apabila defendan, iaitu Jeyaganesh memeluk Islam pada 19 November 2002 dan anak-anaknya yang tinggal bersama plaintif semasa itu turut sama diislamkan oleh defendan selepas enam hari pemeluk Islamnya. Pengislaman defendan dimaklumkan kepada plaintif tetapi pengislaman anak-anaknya dilakukan secara rahsia tanpa pengetahuan isteri. Rentetan itu, pada 31 Disember 2002 plaintif telah memfailkan saman pemula dan memohon perintah hak penjagaan terhadap anak-anaknya yang telah diislamkan oleh defendan tanpa pengetahuannya. Mahkamah sivil memulakan prosiding kes pada 16 Januari 2003 tetapi defendan memohon penangguhan bagi urusan guaman untuk kes tersebut. Mahkamah membenarkan penangguhan dan sebutan seterusnya pada 25 Februari 2003 dengan dihadiri peguam defendan. Walau bagaimanapun peguam defendan memohon penangguhan sekali lagi dan tarikh sebutan baru pada 17 Mac 2003.

Keadaan semakin rumit kerana pada 7 Januari 2003 defendan sebenarnya telah mengemukakan permohonan kepada Mahkamah Tinggi Syariah Selangor untuk mendapatkan hak penjagaan secara *ex-parte* atas kedua-dua anaknya. Permohonan *ex-parte* bertarikh 28 Januari 2003 ini telah sampai kepada plaintif pada 9 Februari 2003. Seterusnya pada 27 Mac 2003 Mahkamah Tinggi Syariah telah mengeluarkan satu waran tangkap kepada plaintif kerana gagal hadir untuk pendengaran *ex-parte* tersebut. Namun demikian, pada 17 April 2003 mahkamah sivil telah mendengar pendengaran kes bagi pihak plaintif. Setelah mendengar pihak-pihak, Mahkamah Tinggi Sivil telah memutuskan hak penjagaan kepada plaintif dan akses lawatan kepada defendan. Bagi penentuan status agama, plaintif tidak dibenarkan mempengaruhi anak untuk memeluk agama Hindu kerana berdasarkan peruntukan perkara 12(4) Perlembagaan Persekutuan Malaysia yang dibaca bersama dengan seksyen 85 tentang “kehendak-kehendak bagi masuk Islam”, seksyen 92 tentang ‘menentukan sama ada orang yang tak didaftarkan ialah seorang mualaf’ dan seksyen 95(b) tentang “keupayaan masuk Islam” dalam Akta Pentadbiran Agama Islam (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1993 [Akta 505] jelas menunjukkan defendan telah mengikut prosedur yang betul dalam mendaftarkan pemeluk Islam anak-anaknya. Oleh itu, pemeluk Islam mereka adalah sah. Hak yang lain pula, seperti pendidikan, pemilihan agama apabila telah mencapai umur dewasa dan pentadbiran harta hendaklah diputuskan secara bersama dan keputusan

ini berdasarkan kepada seksyen 5 Akta Penjagaan Budak 1961 [Akta 351] tentang “hak sama rata” ibu dan bapa dalam hal berkaitan penjagaan anak.

Kes yang seakan-akan sama dengan kes Shamala tetapi memberi keputusan berbeza ialah kes Subashini [2008]. Pertikaian mula timbul apabila isteri membawa kes ke Mahkamah Sivil untuk petisyen perceraian dan mempertikaikan kemasukan Islam anaknya yang berumur tiga tahun dibuat tanpa pengetahuan dan keizинannya. Dalam permohonannya isteri telah memohon perintah injunksi bagi menghalang suami daripada menukar agama anak-anaknya kepada Islam dan daripada memulakan atau menyambung apa-apa prosiding di Mahkamah Tinggi Syariah berhubung dengan perkahwinan atau anak-anak daripada perkahwinan sivil tersebut. Walau bagaimanapun, mahkamah sivil telah menolak permohonan ini berasaskan Perkara 121 1(A) Perlembagaan Persekutuan Malaysia, Mahkamah Tinggi Sivil tidak berbidang kuasa untuk memutuskan perkara yang masih di bawah prosiding mahkamah syariah. Rentetan itu, isteri mengemukakan rayuan ke Mahkamah Rayuan Putrajaya (Sivil) dan mahkamah rayuan memutuskan bahawa si bapa mempunyai autoriti dan kuasa untuk mengislamkan anak berlandaskan Perkara 12(4) Perlembagaan Persekutuan walaupun tanpa persetujuan ibu dan juga merujuk seksyen 95(b) tentang “keupayaan masuk Islam” dalam Akta 505, seksyen 110 tentang “Pendaftar Mualaf”, seksyen 111(3) tentang “Pendaftaran Mualaf” dan seksyen 112(2) tentang “Perakuan Memeluk Agama Islam” dalam Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Negeri Selangor). Oleh itu, rayuan isteri telah ditolak dan mengekalkan keputusan Mahkamah Tinggi Sivil sebelumnya.

Jika diperhalus, hakim dalam kes Shamala memberi dua keputusan, iaitu hak penjagaan dan hak penentuan status agama anak merupakan dua perkara yang berlainan dan menggunakan peruntukan dalam Akta 351 untuk memutuskan hak penjagaan. Hakim dalam kes Subashini membuat keputusan hak penjagaan dan penentuan status agama anak secara bersekali, iaitu hak penjagaan dan status agama anak automatik diserahkan kepada bapa walaupun pengislaman anak dibuat tanpa pengetahuan dan persetujuan ibu. Hakim dalam kes Subashini ini juga tidak menyentuh peruntukan dalam Akta 351 yang menyebabkan kedua-dua kes mengemukakan tafsiran dan keputusan yang berbeza.

Kes paling terkini, iaitu *Indira Gandhi a/p Mutho lwn Pengarah Jabatan Agama Islam Perak & Ors* [2013] 5 MLJ 555 merupakan salah satu kes yang mempunyai rentetan yang sama dengan kes Shamala dan Subashini. Mengikut fakta kes, pengislaman ketiga-tiga anak pemohon yang berumur satu tahun, sepuluh tahun dan sebelas tahun dilakukan defendan tanpa dimaklumkan terlebih dahulu kepada pemohon. Defendan memeluk Islam pada 11 Mac 2009 di Bahagian Dakwah, Jabatan Agama Islam Perak manakala pengislaman anak-anaknya dilakukan pada 2 April

2009. Kemudiannya, defendan telah memohon perintah jagaan sementara daripada Mahkamah Tinggi Syariah Ipoh. Keadaan ini menyebabkan pemohon membuat semakan kehakiman di Mahkamah Tinggi Sivil Ipoh yang antara lain memohon satu deklarasi bahawa sijil pemeluk Islam yang dikeluarkan atas nama anak-anaknya adalah terbatal dan tidak sah kerana bercanggah dengan seksyen 106(b) tentang “keupayaan memeluk Islam” dalam Enakmen Pentadbiran Agama Islam Perak 2004 dan juga seksyen 5 tentang “hak sama rata” dan seksyen 11 tentang “perkara-perkara yang boleh dipertimbangkan” dalam Akta 351. Pemohon merujuk “perkara-perkara yang boleh dipertimbangkan” itu termasuklah pertimbangan hasrat ibu atau bapa atau penjaga hendaklah diambil kira termasuklah hasrat memutuskan agama anak-anak. Pemohon juga memohon supaya perkara 12(4) Perlembagaan Persekutuan Malaysia dibaca bersama dengan perkara 8(2) mengenai hak kesamarataan. Pemohon seterusnya membuat satu deklarasi lagi bahawa kanak-kanak tersebut tidak memeluk agama Islam menurut undang-undang.

Pertikaian telah berlaku antara kedua-dua pihak, dan isu tentang hak kebebasan diri serta bidang kuasa mahkamah yang berkelayakan memutuskan kes merupakan perkara utama yang dihujahkan. Akhirnya hakim mahkamah sivil telah membuat keputusan memihak kepada pemohon dan mengisytiharkan pemeluk Islam kanak-kanak tersebut bercanggah dengan undang-undang. Tafsiran hakim antara lain menyebut bahawa, keputusan pihak berkuasa agama dalam membenarkan, mengakui dan mengesahkan penukaran anak-anak untuk beragama Islam adalah tidak mempunyai keesahan dari sudut undang-undang. Hal ini kerana perkara 11 Perlembagaan yang menyatakan hak bagi setiap orang untuk menganut dan mengamalkan agamanya telah dilanggar. Dalam kes ini, perkara 11 sepatutnya dibaca bersama dengan perkara 5(1) mengenai hak kebebasan diri dan perkara 3(1) yang merujuk agama lain boleh diamalkan di mana-mana bahagian Persekutuan.

Hakim dalam kes ini juga melihat kepentingan penggalakan norma antarabangsa dan peningkatan hak asasi manusia dan maruah diri sebagai aspek yang perlu diutamakan melangkaui peruntukan perkara 12(4) Perlembagaan, Akta 351 dan tafsiran seksyen 96 tentang “kehendak-kehendak memeluk Islam” dan seksyen 106(b) dalam Enakmen Pentadbiran Agama Islam Perak 2004. Oleh itu, atas dasar bangsa, agama dan jantina tindakan defendan menukar agama anak tanpa kebenaran isteri dianggap telah melanggar perkara 8(2) Perlembagaan.

Menyoroti keputusan di atas, hakim telah memberikan tafsiran yang melangkaui jangkaan kerana tidak menyentuh tentang Perkara 12(4) Perlembagaan sebagaimana keputusan dua kes lepas. Tafsiran kepada Perkara 12(4) serta peruntukan yang terdapat dalam negeri berkaitan

adalah lebih bertepatan dalam memutuskan isu mengenai penentuan status agama kanak-kanak di bawah umur. Perkara 12(4) dan peruntukan tentang “keupayaan memeluk Islam” dalam statut Pentadbiran Agama Islam negeri diperuntukkan khusus kepada agama bagi seseorang yang di bawah umur lapan belas ditetapkan oleh ibu, bapa atau penjaganya. Sebaliknya dalam kes ini, tafsiran yang diberikan hakim lebih melihat kepada aspek kebebasan diri secara keseluruhannya pada diri seseorang termasuk dalam menentukan status agama kanak-kanak di bawah umur.

Dapatan daripada ketiga-tiga kes ini menunjukkan hal ini dapat diselesaikan dengan lebih mudah sekiranya semua pihak telah maklum akan hak masing-masing. Memaklumkan terlebih dahulu kepada isteri sebelum mengislamkan anak sekurang-kurangnya memberi masa kepada pihak isteri untuk membuat keputusan yang sewajarnya demi kemaslahatan anak-anak dan membuka ruang bagi isteri untuk mengemukakan petisyen perceraian bagi membubarkan perkahwinan tersebut. Keingkaran isteri untuk membubarkan perkahwinan tersebut di bawah seksyen 51(1) Akta 164 ekoran timbul ketidakpuasan hati kerana suami telah mengislamkan anak mereka tanpa pengetahuan isteri. Rentetan itu, akan timbul lagi persoalan lain, iaitu tentang status isteri sekiranya suami yang memeluk Islam meninggal dunia sebelum perkahwinan tersebut dibubarkan oleh mahkamah. Semua perkara berbangkit tersebut bukan hanya melibatkan satu undang-undang, malah turut terkait dengan konflik bidang kuasa mahkamah syariah dan sivil serta peruntukan Perlembagaan Persekutuan Malaysia antaranya melibatkan perkara 8, perkara 12(4) dan perkara 121 1(A). Situasi sedemikian akan memungkinkan semangat keharmonian serta saling percaya-mempercayai antara pihak-pihak yang berlainan agama sukar diaplikasikan yang membawa kepada berlakunya konflik yang berpanjangan dan tidak berkesudahan.

Kes seterusnya, iaitu kes *Kung Lim Siew Wan lwn Choong Chee Kuan* [2003] 6 *MLJ* 260. Kes ini mengimplementasikan kerahsiaan kemasukan Islam atas dasar kepentingan diri sendiri, iaitu bagi mengelakkan tanggungjawab terhadap pihak lain. Mengikut fakta kes, pasangan ini telah berkahwin di bawah Akta 164 pada tahun 1984 dan didaftarkan di Pejabat Pendaftaran Perkahwinan di Alor Setar, Kedah. Mereka menetap di Kota Bharu, Kelantan dan dikurniakan dua orang anak. Hubungan mereka mulai renggang dan tinggal berasingan semenjak Julai 2000. Isteri menetap di Kuala Lumpur bersama anak-anak, manakala suami terus tinggal di Kota Bharu. Pertikaian mula timbul apabila plaintif (isteri) telah memfailkan saman pemula bagi memohon mendapatkan antara lain, hak jagaan, penjagaan serta tuntutan nafkah isteri dan anak. Walau bagaimanapun, defendan (suami) telah memohon supaya saman pemula itu dibatalkan dengan menggunakan alasan bahawa beliau telah memeluk Islam semenjak

tahun 1974. Beliau mendakwa merahsiakan pengislaman itu daripada isteri semasa perkahwinan sivil mereka. Semasa perkahwinannya dengan plaintif, defendan merupakan seorang Islam. Oleh itu, mahkamah tidak mempunyai bidang kuasa untuk mendengar permohonan itu atas alasan keputusan hakim hanya mengikat pihak yang bukan Islam.

Alasan beragama Islam yang dikemukakan oleh defendan tidak menghalang mahkamah untuk menolak permohonan defendan seterusnya membuat keputusan bagi kes ini. Apatah lagi pengislaman defendan boleh diragukan walaupun beliau menunjukkan bukti pengislamannya menerusi dokumen pendaftaran yang dikeluarkan oleh Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan. Hal ini dikukuhkan lagi dengan keterangan plaintif bahawa defendan tidak pernah menggunakan nama Islamnya dan tidak pernah beramal dengan ajaran Islam termasuk memakan makanan yang tidak halal.

Mahkamah berpandangan jika benar dakwaan defendan bahawa beliau sebenarnya seorang Islam, hal itu juga bukan alasan bagi mahkamah untuk mengetepikan saman pemula plaintif bagi memulakan prosiding. Walaupun seksyen 3(3) Akta 164 ada menyatakan bahawa Akta tersebut tidak berkuat kuasa atas seseorang yang beragama Islam, ataupun kepada sesiapa yang berkahwin di bawah undang-undang Islam, defendan dihalang daripada menggunakan identiti Islamnya itu untuk melepaskan diri daripada menjalankan tanggungjawab hakiki terhadap isteri dan anak-anak. Dakwaan defendan seolah-olah sebagai satu jalan keluar yang mudah untuk mempertikaikan bidang kuasa mahkamah sivil.

Dapatan kes di atas menunjukkan bahawa kerahsiaan kemasukan Islam telah dijadikan sebagai satu loncatan dalam meloloskan diri daripada suatu kewajipan atau tanggungjawab yang perlu dilunaskan. Cara ini juga dianggap sebagai senjata yang paling ampuh dan kuat yang hanya akan didedahkan apabila terjadinya situasi yang tidak menyebelahi diri individu terbabit. Jika diperhalus, masalah yang wujud dalam perkahwinan tersebut bukan semata-mata kerana kerahsiaan, tetapi turut melibatkan penyalahgunaan kerahsiaan tersebut. Defendan telah memanipulasi aspek kerahsiaan ini dengan menjadikan alasan kemasukannya dalam agama Islam sebagai suatu kepentingan terhadap dirinya kerana dakwaan ini hanya wujud selepas plaintif menuntut haknya. Sekiranya tiada tuntutan oleh plaintif, maka tidak akan timbul isu merahsiakan keislaman dan penyalahgunaan kerahsiaan tersebut.

Begitu juga, dakwaan defendan bahawa beliau telah memeluk agama Islam sebelum berkahwin dengan plaintif lagi telah mewujudkan pertikaian fakta sama ada defendan seorang yang beragama Islam atau sebaliknya semasa berkahwin dengan plaintif di bawah Akta 164. Oleh itu, mahkamah terpaksa membuat penelitian terhadap aspek lain seperti gaya hidupnya

sebelum dan semasa perkahwinan dengan plaintif sama ada menunjukkan defendan beramal dengan ajaran Islam atau sebaliknya. Keterangan daripada semua pihak terutama plaintif diperlukan. Jika benar sekalipun defendan memeluk agama Islam, alasan ini tidak boleh digunakan untuk menyatakan bahawa perkahwinan sivil tersebut tidak pernah wujud kerana pemeluk Islam defendan. Lebih-lebih lagi wujud perisytiharan oleh defendan sendiri bahawa dia seorang penganut Buddha semasa mendaftarkan perkahwinannya dengan plaintif. Situasi ini menunjukkan dua isu berbeza telah muncul, iaitu merahsiakan kemasukan Islam bagi melepaskan diri daripada tanggungjawab dan pengesahan perkahwinan sivil antara plaintif dengan defendan.

Kes ini seakan-akan sama dengan kes *Tan Sung Moi lwn Too Miew Kim* [1994] 3 *MLJ* 117 yang juga berkait dengan kerahsiaan kemasukan Islam yang memberi kesan kepada nafkah anak. Dalam kes ini, pemohon dan responden telah berkahwin pada tahun 1967 mengikut adat orang Cina dan telah tinggal bersama sehingga tahun 1982. Selepas itu, mereka tinggal berasingan dan pada 1989, pemohon telah memfailkan suatu petisyen perceraian di bawah seksyen 53 Akta Membaharui Undang-Undang (Perkahwinan dan Perceraian) 1976. Pada tahun 1991, Mahkamah Tinggi telah memberi suatu dekri nisi yang akan dijadikan mutlak dalam tempoh tiga bulan. Sebelum itu, pempetisyen telah memfailkan suatu permohonan terhadap responden di bawah seksyen 76 dan 77 Akta yang sama untuk suatu perintah pembahagian aset perkahwinan dan untuk nafkah.

Pertikaian bermula apabila responden membangkitkan isu bahawa Mahkamah Tinggi tidak mempunyai bidang kuasa terhadapnya berkaitan dengan relif sampingan termasuk nafkah yang wujud akibat perceraian itu kerana beliau telah memeluk agama Islam. Sebaliknya, pemohon telah berhujah bahawa oleh sebab beliau bukan seorang Islam, beliau tidak berada di bawah bidang kuasa Mahkamah Syariah. Oleh itu, Mahkamah Tinggi sepatutnya terus menggunakan bidang kuasanya dalam hal itu walaupun peruntukan subseksyen 3(3) Akta yang sama tidak terpakai terhadap orang Islam. Dalam erti kata lain permohonan pemohon tidak menghalang Mahkamah Tinggi daripada memberinya perintah untuk relif sampingan, kerana beliau tidak mempunyai sebarang remedi di sisi undang-undang syariah yang tidak terpakai kepada orang bukan Islam. Tambahan pula, responden tidak pernah memaklumkan bahawa dia telah memeluk Islam.

Berdasarkan fakta dan hujah yang dikemukakan, Mahkamah memutuskan membenarkan tuntutan pemohon kerana perkara tersebut di bawah bidang kuasa mahkamah sivil. Tambahan pula ketidakadilan yang serius akan berlaku kepada pasangan dan kanak-kanak yang tidak beragama Islam, kerana remedi tunggal mereka adalah di dalam mahkamah sivil sahaja kerana Mahkamah Syariah tidak mempunyai bidang kuasa terhadap orang yang

tidak menganut agama Islam. Dalam konteks niat perundangan mengenai seksyen 3 dan tujuan keseluruhan Akta itu, Mahkamah Tinggi memutuskan obligasi undang-undang responden di bawah suatu perkahwinan antara pihak yang bukan beragama Islam tidak boleh dilunaskan atau diketepikan atas alasan beliau telah beragama Islam. Keadaan ini menunjukkan seolah-olah agama Islam tersebut dijadikan sebagai satu sebab bagi mengelakkan tanggungjawab memberi nafkah kepada bekas isteri dan anak. Kes ini memberikan keadilan kepada pasangan bukan Islam kerana hakim telah berjaya memutuskan mengikut bidang kuasa ditetapkan dan tidak bertentangan dengan hukum syarak.

Kes di atas membuktikan bahawa peruntukan dalam akta sivil mempunyai obligasi terhadap pasangan yang telah memeluk Islam bagi melunaskan tanggungjawab memberi nafkah kepada anaknya yang di bawah umur walaupun berlainan agama. Kes ini juga menampilkan helah yang digunakan responden dengan merahsiakan keislamannya dan kemudiannya memaklumkan tentang pengislamannya ketika kes dibicarakan. Alasan ini, walau bagaimanapun, tidak mempengaruhi keputusan hakim dalam memberi hak kepada mereka yang layak dengan sewajarnya.

Merumuskan kedua-dua kes tersebut, terdapat sedikit perbezaan walaupun fakta kes mempunyai persamaan dan berdiri atas sisi yang sama, iaitu kerahsiaan kemasukan Islam. Dalam kes Tan Sung Moi, semua pihak tidak mempertikaikan tentang dakwaan kemasukan Islam oleh responden kerana responden hanya mendakwa beliau telah memeluk agama Islam tanpa menyatakankan pemeluk Islam itu sebelum atau selepas perkahwinan sivil berlangsung. Oleh itu, tidak timbul isu pertikaian fakta tentang perkahwinan itu sama ada sah atau sebaliknya. Walau bagaimanapun, dalam kes Kung Lim Siew Wan wujud pertikaian tentang fakta kemasukan Islam defendan kerana defendan mendakwa kemasukan Islam itu sebenarnya berlaku sebelum perkahwinan sivil mereka berlangsung lagi.

Walaupun ada sedikit perbezaan, kewajaran hakim dalam memutuskan kes tersebut menemui satu kesimpulan, iaitu alasan merahsiakan kemasukan Islam bukanlah satu kelebihan kepada pihak yang merahsiakan kerana semuanya berasaskan penyalahgunaan konsep kerahsiaan kemasukan Islam itu sendiri yang bertujuan bagi mengelakkan diri daripada obligasi di sisi undang-undang. Oleh itu, kepentingan pemakluman kemasukan Islam dilihat dapat merungkaikan permasalahan ini supaya dakwaan sebegini tidak lagi timbul kerana telah diselesaikan pada peringkat awal.

Kes Isabela Madeline Roy and Ors (2005) 2 MLJ 521 pula merupakan kes yang melibatkan kerahsiaan yang memberi kesan kepada hak ahli waris. Si mati telah berkahwin dengan defendan pertama melalui perkahwinan monogami Kristian. Semasa hayatnya defendan telah memeluk Islam tetapi merahsiakan pengislamannya daripada defendan pertama. Akibat

kerahsiaan ini, defendan pertama tidak boleh mengemukakan permohonan pembubaran perkahwinan di bawah seksyen 51(1) Akta 164 dan menjadikan perkahwinannya dengan si mati masih berkekalan. Tanpa pengetahuan defendan pertama juga, si mati telah berkahwin pula dengan defendan kedua mengikut undang-undang Islam.

Isu yang dipertikaikan dalam kes ini ialah sama ada pemindahan hak milik hartanah kepada defendan kedua sah atau tidak. Mahkamah Tinggi Kuala Lumpur seterusnya memutuskan bahawa si mati tidak mempunyai keupayaan mengamalkan poligami memandangkan perkahwinannya dengan defendan pertama masih wujud dan dia tidak boleh berkahwin lain. Hal ini kerana perkahwinan sivil tersebut merupakan perkahwinan monogami. Berdasarkan itu, mahkamah tinggi sivil membuat keputusan perkahwinan kedua si mati adalah terbatal dan tidak sah. Seterusnya, apabila si mati memeluk Islam, ia tidak diberi hak yang sama untuk memohon pembubaran perkahwinan di mahkamah sivil kerana Akta 164 hanya terpakai atas orang bukan Islam. Alternatifnya, pihak yang memeluk Islam boleh memfailkan pembubaran perkahwinan di mahkamah syariah. Walaupun keputusan mahkamah syariah tidak akan secara automatik membubarkan perkahwinan tersebut, sekurang-kurangnya pihak yang bukan Islam telah dimaklumkan oleh mahkamah syariah tentang pengislaman suaminya itu dan secara tidak langsung membuka ruang kepada defendan pertama untuk mengemukakan petisyen perceraian di mahkamah sivil. Walau bagaimanapun, hal ini tidak berlaku dalam kes ini kerana masing-masing pihak tidak mengetahui bahawa wujudnya satu lagi perkahwinan berasaskan hukum Islam antara si mati dengan defendan kedua, di samping perkahwinan sivil yang pertama masih berkekalan. Kesan keputusan ini, anak-anak daripada perkahwinan kedua ini tidak boleh mewarisi harta pusaka si mati atas alasan tidak wujudnya perkahwinan yang sah antara si mati dan defendan kedua.

Dapatan menunjukkan bahawa kerahsiaan kemasukan Islam tersebut telah membawa kerumitan kepada bukan sahaja ahli waris yang bukan Islam tetapi juga kepada waris yang beragama Islam. Kerahsiaan ini juga turut menafikan hak pasangan bukan Islam dan pasangan Islam tersebut mengemukakan petisyen perceraian mengikut undang-undang sivil dan Islam bagi membubarkan perkahwinan tersebut. Selain itu, kerahsiaan ini menimbulkan ketidakadilan kepada waris yang beragama Islam kerana telah dinafikan hak mereka untuk mewarisi harta si mati sedangkan semuanya berpunca daripada kesilapan si mati sendiri.

Kewajaran penghakiman kes tersebut juga harus diperhalus kerana keputusan hakim tidak melihat situasi pemakaian undang-undang Islam berasaskan mazhab syafii di negara ini. Mengikut pandangan muktamad mazhab syafii, perkahwinan tersebut akan terubur secara automatik jika salah satu pasangan tidak memeluk agama Islam semasa dalam tempoh

idah (Ibn Qudamah, 1981). Hakim hanya berpandukan kepada peruntukan undang-undang sivil dan keputusan kes terdahulu seperti kes *Eeswari Visuwalingham lwn Government of Malaysia* [1990] 1 *MLJ* 36 dan *Pedley lwn Majlis Agama Islam Pulau Pinang & Anor* (1990) 2 *MLJ* 307.

Begitu juga pengesahan perkahwinan kali kedua sebagaimana kes di atas tidak pernah direkodkan di negara ini, malah mahkamah syariah sendiri tidak mempunyai kod kes bagi kes sebegini di mana-mana mahkamah syariah di Malaysia. Isu tersebut tidak termasuk di bawah bidang kuasa mahkamah syariah sekiranya perkahwinan sivil masih berterusan, dan mualaf telah memasuki perkahwinan kedua dengan pasangan Islam. Perkara tersebut berlaku disebabkan perkahwinan kedua sebegini tidak memerlukan pemohon untuk membuat permohonan kerana merupakan perkahwinan pertama menurut syarak. Oleh itu, perkahwinan menurut undang-undang syariah tersebut adalah sah apabila telah melalui prosedur pendaftaran perkahwinan sebagaimana termaktub dalam statut Undang-Undang Keluarga Islam di negeri masing-masing (Mohd Naim, temu bual pada 6 Februari 2013).

Keputusan ini amat berlainan dengan keputusan kes yang pernah diputuskan oleh Mahkamah Privy Council, iaitu kes *Attorney General lwn Reid* [1965] 2 *MLJ* 34. Jika diteliti, fakta kes seakan-akan sama dengan kes Isabela, iaitu responden telah disabitkan dengan kesalahan bigami kerana telah berkahwin secara Islam sedangkan perkahwinan secara Kristian masih berterusan. Apabila kes ini dirayu, mahkamah Privy Council memutuskan bahawa perkahwinan kedua responden dengan Fatima Pansy di bawah Akta Undang-Undang Perkahwinan dan Perceraian Islam Ceylon adalah sah. Alasannya kerana tidak terdapat sebarang peruntukan dalam Ordinan Pendaftaran Perkahwinan Agama Kristian Ceylon melarang seseorang yang telah menukar agamanya untuk berkahwin lain sekiranya dibenarkan oleh undang-undang peribadi agama yang baru tersebut. Oleh itu, responden boleh melangsungkan perkahwinan yang lain kerana telah berlaku penukaran undang-undang diri yang membenarkannya untuk berpogami walaupun perkahwinan pertama secara bigami itu masih berterusan.

Namun jika dilihat kepada undang-undang di negara Islam lain, seperti Kuwait dan Pakistan, mereka juga mengambil pendekatan bahawa perkahwinan sebegini adalah tidak sah kerana pemelukan Islam oleh salah satu pihak sahaja tidak secara automatik membubarkan perkahwinan sivil terdahulu (monogami) melainkan disahkan sedemikian oleh mahkamah yang berbidang kuasa (Abdullah Saeed & Hassan Saeed, 2004). Keadaan ini menunjukkan negara Islam lain juga tidak mengamalkan sepenuhnya undang-undang Islam berasaskan mazhab Syafii apabila membabitkan pemelukan Islam salah satu pihak sahaja.

Kes *Kaliammal a/p Sinnasamy lwn Majlis Agama Islam Wilayah Persekutuan* (2005) 1 CLJ 753 pula merupakan kes yang melibatkan penentuan status agama si mati. Moorthy atau nama Islamnya Koperal Mohamed Abdullah Moorthy telah memeluk Islam dan kemudiannya meninggal dunia. Majlis Agama Islam Wilayah Persekutuan (MAIWP) telah memohon kepada Mahkamah Tinggi Syariah berdasarkan seksyen 91 Akta Pentadbiran Undang-Undang Islam (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1993 bahawa si mati Mohammad bin Abdullah merupakan seorang Islam dan hendaklah dikebumikan menurut Islam. Seterusnya Mahkamah Tinggi Syariah memutuskan si mati seorang Islam. Konflik mula timbul apabila pemohon (Kaliammal) dimaklumkan bahawa suaminya (si mati) telah memeluk Islam di Pejabat Agama Kem Kementah dan mendaftarkan kemasukan Islamnya selaras dengan kehendak Akta Pentadbiran Undang-Undang Islam (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1993. Pemohon mendakwa bahawa pengislaman si mati di luar pengetahuan dan tidak pernah dimaklumkan kepadanya. Seterusnya pemohon telah memohon deklarasi di Mahkamah Tinggi Sivil Putrajaya untuk perintah-perintah antaranya: (i) pemohon adalah isteri yang sah kepada Moorthy a/l Maniani (“si mati”) sehingga pada tarikh kematiannya pada 20 Disember 2005; (ii) si mati adalah seorang beragama Hindu, dan mengikuti adat serta agama Hindu sebelum kematiannya; (iii) si mati adalah seorang bukan beragama Islam pada tarikh kematiannya; (iv) segala dokumen penukaran agama si mati kepada agama Islam adalah tidak sah di sisi undang-undang dan terbatal.

Melihat kepada deklarasi di atas, isu penentuan status agama si mati merupakan masalah utama yang perlu diselesaikan terlebih dahulu sebelum memutuskan isu lain. Setelah mendengar keterangan daripada kedua-dua belah pihak, mahkamah sivil mendapati bukan sahaja pemohon yang tidak mengetahui tentang kemasukan Islam si mati, bahkan warisnya yang lain juga tidak dimaklumkan tentang pengislaman si mati dan menganggap si mati telah keluar daripada agama Islam memandangkan beliau tidak lagi mengamalkan ajaran Islam. Berdasarkan alasan itu, warisnya telah memohon supaya perintah *ex-parte* daripada Mahkamah Tinggi Syariah dibatalkan dan mayat diserahkan kepada mereka. Begitu juga, pihak MAIWP telah mengemukakan bukti yang menunjukkan bahawa si mati seorang yang beragama Islam dan tidak pernah mengemukakan apa-apa permohonan untuk keluar daripada Islam. Setelah berlanjutan dengan agak lama, Mahkamah Tinggi Sivil membuat keputusan memberikan hak penentuan status agama kepada MAIWP dan pemohon kekal sebagai isteri si mati sahaja. Walaupun akhirnya mahkamah sivil memberi hak penentuan status agama ini kepada mahkamah syariah berasaskan status dalam kad pengenalan dan rekod pendaftaran saudara baru yang masih kekal, isu ini tetap menimbulkan konflik kerana kes berlanjutan lama sebelum keputusan

dikeluarkan.

Jika dilihat kes di atas, hakim yang memutuskan tidak mengikut keputusan sebagaimana kes *Ng Wan Chan Iwn Majlis Ugama Islam Wilayah Persekutuan & Anor* (1991) 3 *MLJ* 1991. Dalam kes ini, fakta kesnya sama dengan kes di atas, iaitu isteri si mati memohon deklarasi bahawa si mati beragama Buddha semasa hidupnya sehingga saat kematiannya. Tambahan pula si mati tidak pernah memaklumkan kepada keluarganya bahawa dia telah memeluk agama Islam. Walau bagaimanapun, Majlis Ugama Islam Wilayah Persekutuan mendakwa bahawa si mati seorang Islam pada masa dia meninggal. Apabila pertikaian ini berlaku dan di bawa ke mahkamah sivil, ia memberi keputusan yang memihak kepada plaintif, iaitu isteri si mati atas alasan penukaran agama si mati kepada agama Islam telah tidak dimaklumkan kepada Majlis Ugama Islam Wilayah Persekutuan dengan segera. Begitu juga, tidak ada bukti yang menunjukkan bahawa orang yang mengendalikan upacara penukaran itu seorang “pegawai masjid” sebagaimana tafsiran enakmen pentadbiran sewaktu itu. Oleh itu, mayat si mati hendaklah diserahkan kepada ahli keluarganya. Kes ini memberi keputusan yang berbeza dengan kes Moorty tetapi bertegak atas sisi yang sama, iaitu kerahsiaan kemasukan Islam.

Berbalik kepada keputusan kes Moorty tersebut, dapatan kajian menunjukkan isu kerahsiaan kemasukan Islam merupakan punca kepada segala pertikaian yang timbul. Sekiranya perkara kemasukan Islam ini tidak dirahsiakan daripada pemohon dan ahli waris yang lain, sudah pasti penentuan status agama si mati tidak menjadi isu lagi memandangkan semua ahli waris telah mengetahui tentang pengislamannya. Dapatan juga menunjukkan kes yang memaklumkan kemasukan Islam kepada ahli keluarga lebih mudah dan cepat untuk diselesaikan. Hal ini dapat dibuktikan menerusi keputusan mahkamah dalam kes *Nyonya Tahir @ Wong Ah Kiu* yang pernah dilaporkan dalam *Jurnal Hukum* (Farid Sufian, 2008). Dalam kes ini, sekalipun status agama si mati masih tertera perkataan Islam pada kad pengenalnya, namun kes ini dapat diselesaikan dengan mudah kerana pihak keluarga si mati telah hadir ke mahkamah syariah dan telah memberitahu kepada mahkamah bahawa si mati telah memaklumkan status agamanya kepada ahli keluarga. Walau bagaimanapun, keluarga si mati telah dapat memuaskan hati dan membuktikan kepada mahkamah syariah bahawa si mati tidak lagi beramal dengan agama Islam tetapi telah beramal dengan agama Buddha sehingga kematiannya. Di samping pemakluman status agama oleh si mati, kerjasama daripada keluarga si mati yang bukan beragama Islam juga sangat penting bagi membuktikan status mualaf yang dipertikaikan dan hanya akan diperolehi sekiranya status agama mualaf telah nyata dan tidak dirahsiakan daripada ahli keluarga.

Jika dibuat perbandingan antara kedua-dua kes ini, iaitu satu merahsiakan kemasukan Islam dan satu lagi memaklumkan tentang pengislaman, keputusannya adalah berbeza, iaitu kes yang tidak memaklumkan kemasukan Islam berpihak kepada Pihak Berkuasa Agama, manakala kes yang memaklumkan status agama memberi hak kepada waris yang bukan Islam. Walaupun keputusannya berpihak kepada ahli keluarga yang bukan Islam, tetapi kes Nyonya Tahir ini dapat memuaskan hati semua pihak yang terlibat dan masing-masing akur dengan keputusan hakim. Dapatan ini membuktikan bahawa pentingnya kemasukan Islam dimaklumkan kepada keluarga yang bukan Islam daripada mengambil pendekatan merahsiakan kemasukan Islam.

PERBINCANGAN

Kerahsiaan Kemasukan Islam Semasa Zaman Rasulullah SAW

Perbincangan tentang privasi dan perisytiharan apabila seseorang memeluk Islam adalah tidak begitu jelas dan dibahaskan oleh ulama terdahulu. Malahan tiada nas syarak yang mewajibkan seseorang itu mengisytiharkan kemasukan Islamnya kepada pihak lain. Berdasarkan hal itu, ramai yang mengambil pendekatan merahsiakan kemasukan Islamnya atas alasan hak privasi yang tidak boleh diganggu gugat oleh sesiapaupun termasuk ahli keluarga sendiri. Oleh itu, tidak menjadi kesalahan sekiranya seseorang itu merahsiakan identiti agamanya walaupun sehingga akhir hayatnya (Kamali, 2008). Kisah yang sama berlaku kepada Raja Najasyi, yang sehingga kemangkatannya kaumnya langsung tidak mengetahui bahawa beliau sebenarnya seorang penganut Islam (Ibn Ishaq, 1955; Haykal, 1976).

Kerahsiaan kemasukan Islam ini sebenarnya telah lama dipraktikkan semenjak zaman Rasulullah SAW lagi. Kerahsiaan ini boleh dikisahkan kepada dakwah Rasulullah SAW semasa Islam mula bertapak di bumi Mekah yang dilakukan melalui tiga peringkat. Pertama secara sembunyi, iaitu dakwah hanya kepada ahli keluarga dan sahabat terdekat. Individu pertama yang memeluk Islam ialah isteri Rasulullah sendiri, iaitu Saiyidina Khadijah, diikuti oleh hambanya Zayd bin Thabit, sepupu baginda Ali bin Abu Talib dan sahabatnya yang sentiasa membenarkan kata-kata baginda, iaitu Abu Bakar as-Siddiq (Ali Nadvi, 1993; Said Ramadhan, 1983; Safiy al-Rahman, 2008). Menerusi Abu Bakar beberapa kenalan terdekat yang lain turut memeluk Islam dan menurut Ibn Ishaq (1955) dianggarkan bilangan terawal ini melebihi empat puluh orang. Ketika ini, kesemua mereka merahsiakan keislaman daripada kafir musyrikin.

Selepas tiga tahun berdakwah secara rahsia, Rasulullah SAW mula menyebarkan dakwah secara terang-terangan kepada kaum kerabat yang terdiri daripada Bani Hashim. Salah seorangnya Abu Lahab yang merupakan

bapa saudara nabi yang begitu kuat menentang ajaran Islam (Ibn Ishaq, 1955). Di sinilah bermulanya tentangan daripada kaum kerabatnya sendiri. Seterusnya, dakwah disebar kepada seluruh penduduk Mekah secara terang-terangan, iaitu kepada sesiapa sahaja termasuk orang kafir. Yang memeluk Islam sewaktu itu tidak melakukannya secara rahsia lagi tetapi telah mengisytiharkan pemeluk Islam mereka kepada kafir musyrikin (Haykal, 1976).

Saiyidina Umar al-Khattab merupakan sahabat Rasulullah SAW yang mula-mula mengisytiharkan pengislamannya secara terbuka di hadapan ketua kabilah Quraisy tanpa perasaan gentar. Pengisytiharan terbuka ini diikuti oleh beberapa sahabat lain yang turut mengisytiharkan pengislaman mereka (Ibn Ishaq, 1955). Contoh ini menunjukkan bahawa seseorang muafaf dibenarkan mengisytiharkan pengislamannya secara terbuka kepada sesiapa sahaja yang dia kehendaki. Walau bagaimanapun, ketika itu pelaksanaan ibadat masih lagi dirahsiakan daripada pengetahuan kafir Quraisy. Umar al-Khattab merupakan individu pertama yang menggunakan konsep perisytiharan penzahiran Islam secara terang-terangan di hadapan pemuka kaum Quraisy, seperti Abu Lahab, Abu Jahal, dan Abu Sufyan. Usul supaya setiap orang yang memeluk Islam menzahirkan keislamannya dikemukakan oleh Umar sejeurus selepas pengislamannya. Umar berpandangan, tidak seharusnya umat Islam melaksanakan ibadat secara rahsia dan sebaliknya hendaklah diuar-uarkan kepada kafir Quraisy. Ibadat sepatutnya dilakukan di tempat yang sewajarnya seperti di Kaabah dan Masjidil Haram (Moenawar, 1999). Konsep yang diutarakan oleh Umar itu telah mengubah landskap peribadatan umat Islam ketika itu. Sebelum penzahiran ini, kaum Muslimin melaksanakan ibadat dengan pergi ke syi'ab (jalan di antara dua gunung) dan lereng bukit bagi merahsiakannya daripada penglihatan kaum musyrikin (Ibn Ishaq, 1955). Apabila Umar mula bersolat di dalam Kaabah, kaum Muslimin lain turut mengikutinya dan mereka tidak lagi melakukan ibadat solat secara rahsia.

Berdasarkan konsep penzahiran keislaman oleh Umar al-Khattab, ternyata perisytiharan keislaman hanya benar-benar berlaku selepas Umar memeluk Islam. Tidak dinafikan, selepas Rasulullah SAW melaksanakan dakwah secara terang-terangan, ramai kalangan sahabat dan kerabat baginda mengaku keislaman mereka di hadapan kafir musyrikin namun dari aspek pengamalan ibadat, masih dilakukan secara rahsia. Contohnya Hamzah, bapa saudara Rasulullah SAW dengan berani mengaku pengislamannya kepada Abu Jahal sebagai tindakan akibat celaan Abu Jahal terhadap anak saudaranya Nabi Muhammad SAW. Walau bagaimanapun, Hamzah tidak pernah menzahirkan ibadatnya di hadapan umum dan melakukannya secara rahsia tanpa pengetahuan kafir Quraisy (Ibn Kathir, 1985, Ibn al-Athir,

1986). Hanya selepas Umar memulainya, barulah Hamzah dan sahabat lain turut mengikut jejak langkah Umar dalam beribadat.

Konsep yang diperkenalkan oleh Umar ini membuktikan bahawa perisytiharan kemasukan Islam telah wujud semenjak zaman Rasulullah SAW lagi. Selepas itu, kerahsiaan kemasukan Islam tidak lagi diamalkan dan hanya dibenarkan bagi tujuan tertentu sahaja, seperti menjaga keselamatan diri dan nyawa serta bagi tujuan kepentingan tertentu yang menjurus kepada mempertahankan Islam. Contohnya Abdullah bin Salam, seorang rahib Yahudi yang telah memeluk Islam di hadapan Rasulullah SAW telah meminta izin baginda bagi menyembunyikan status agamanya kerana bimbang dengan ancaman Yahudi terhadapnya dan baginda telah membenarkan kerahsiaan tersebut. Raja Najasyi juga meminta izin Rasulullah SAW bagi merahsiakan pengislamannya kerana khuatir akan menimbulkan kekecohan di negaranya memandangkan beliau seorang Raja yang dihormati kaumnya (Ibn Hisham, 2009). Begitu juga Nu'aim bin Mas'ud bin 'Amir al-Ash'iy daripada Kabilah Ghatfan yang merupakan salah satu kabilah pihak lawan telah meminta izin Rasulullah SAW bagi merahsiakan keislamannya kepada kafir musyrikin sebagai salah satu strategi bagi mencapai kemenangan dalam perang Ahzab (Majlisi, 1982). Selepas zaman Rasulullah, konsep perisytiharan seperti yang diperkenalkan Umar r.a. terus diaplikasi semasa pemerintahan Khulafa al-Rasyidin dan zaman selepasnya. Kerahsiaan kemasukan Islam tidak lagi diamalkan selepas kemangkatan baginda Rasulullah SAW.

Kerahsiaan Kemasukan Islam dan Landskap Perundangan di Malaysia

Melihat situasi di Malaysia, kes perundangan sukar menemui titik penyelesaian rentetan daripada kerahsiaan ini yang banyak bergantung pada landskap perundangan itu sendiri. Malaysia sebagai sebuah negara multinasional, perlu mengambil kira sensitiviti semua kaum dalam membuat sesuatu dasar atau keputusan. Perkara agama merupakan senario yang selalu dilihat merumitkan badan perundangan negara dalam membuat keputusan. Kes seperti ini merupakan sebahagian kes yang berdiri atas alasan kerahsiaan. Kemasukan Islam merupakan hak privasi yang tidak boleh dipertikaikan oleh sesiapa pun. Apatah lagi, ketiadaan undang-undang yang mewajibkan pemakluman kemasukan Islam menyebabkan kerahsiaan ini bukanlah suatu perkara yang mesti dilunasi oleh semua para muallaf di negara ini. Walau bagaimanapun, isu ini memerlukan jalan penyelesaian memandangkan hal ini melibatkan tuntutan dua pihak, iaitu Islam dan bukan Islam. Tuntutan hak nafkah idah, nafkah anak, hadanah, hak penentuan status agama dan hak pewarisan merupakan antara hak yang perlu dipastikan status agamanya terlebih dahulu sebelum hakim boleh membuat sesuatu keputusan. Status agama yang kabur, dirahsiakan serta tidak dapat dibuktikan pengislamannya

dari sudut undang-undang akan menyukarkan pihak terlibat dalam mencari penyelesaian kes terbabit.

Statut Pentadbiran Agama Islam Negeri-Negeri merupakan statut ibu kepada pengurusan saudara baru di Malaysia. Kebanyakan negeri di Malaysia mempunyai peruntukan yang hampir sama tentang memeluk agama Islam. Contohnya Akta Pentadbiran Undang-Undang Islam (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1993 (Akta 505) dan Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Negeri Selangor) 2003 meletakkan peruntukan tentang kemasuk Islam dan memeluk agama Islam di Bahagian IX. Di Wilayah Persekutuan dan Selangor pula telah mewartakan Peraturan/Kaedah tentang pengurusan mualaf secara berasingan. Walau bagaimanapun, masih terdapat kekaburan peruntukan dalam peraturan atau garis panduan sedia ada yang perlu diperkemas dan dipinda (Wan Mahyuddin, 2010). Salah satunya memasukkan peruntukan atau membuat peraturan khusus mengenai pemakluman kemasukan Islam kepada keluarga bukan Islam. Contohnya dimasukkan satu klausa berkaitan peruntukan “prosedur penentuan tahap kerahsiaan kemasukan Islam kepada keluarga yang bukan Islam”. Peruntukan yang jelas dan nyata amat diperlukan bagi mengekang kes kerahsiaan kemasukan Islam seperti kes *Ng Wan Chan lwn Majlis Agama Islam & Seorang Lagi* (1991) 3 *MLJ* 174 mengikat kes lain dan memberi tekanan kepada pihak berkuasa agama (Farid Sufian, 2008).

Statut Undang-Undang Keluarga Islam pula mempunyai peruntukan khusus mengenai pertukaran agama dan terpakai kepada mereka yang beragama Islam sahaja. Contohnya seksyen 46 (2) Akta Undang-Undang Keluarga Islam (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1984 (Akta 303) dan Enakmen Undang-Undang Keluarga Islam (Negeri Selangor) 2003 memperuntukkan:

Jika salah satu pihak kepada sesuatu perkahwinan bukan Islam memeluk agama Islam, maka perbuatan yang demikian tidak boleh dengan sendirinya berkuat kuasa membubarkan perkahwinan itu melainkan dan sehingga disahkan sedemikian oleh Mahkamah.

Persoalan yang menjadi topik berkaitan isu ini apabila mualaf terbabit merahsiakan pengislamannya daripada pasangannya yang bukan Islam dan perkara ini menyebabkan timbul konflik dari sudut undang-undang kerana keputusan hakim mahkamah syariah tidak mengikat orang bukan Islam. Kes ini bertambah rumit apabila pasangan Islam merahsiakan kemasukan Islamnya sehingga mati dan langsung tidak memohon untuk membubarkan perkahwinannya di mahkamah syariah.

Situasi ini terjadi kerana terdapat peruntukan khusus dalam seksyen 51(1) Akta Membaharui Undang-Undang (Perkahwinan dan Perceraian) 1976 &

Kaedah-Kaedah yang memberi pilihan kepada pasangan bukan Islam sama ada ingin membubarkan perkahwinan selepas tiga bulan daripada tempoh memeluk Islam atau sebaliknya (Ahmad Ibrahim, 2000). Petisyen perceraian oleh pasangan bukan Islam amat penting kerana keputusan mahkamah sivil akan mengikat kedua-dua belah pihak. Umpamanya peruntukan seksyen 46(2) Undang-Undang Keluarga Islam tidak mempunyai kesan dari sudut penghakiman (Ashgar Ali, 2010). Kes ini menjadi isu sekiranya pihak bukan Islam tidak mengemukakan petisyen perceraian atas alasan tidak mengetahui pihak satu lagi telah memeluk agama Islam atau hanya ingin memohon hak penjagaan anak sahaja bukannya memohon untuk membubarkan perkahwinan sivil tersebut. Kesannya perkahwinan terdahulu akan berkekalan. Kenyataannya dapat dilihat dalam kes *Pedley lwn Majlis Agama Islam Pulau Pinang & Anor* (1990) 2 MLJ 307. Yang Arif Hakim dalam kes ini hanya merujuk pemakaian secara umum seksyen 51(1) Akta 164 yang memberi peluang kepada pihak yang bukan Islam sahaja untuk membuat pembubaran perkahwinan. Rentetan itu, cadangan pindaan kepada seksyen 51 Akta 164 pernah diutarakan oleh Ahmad Ibrahim dua puluh dua tahun dahulu, iaitu mengenakan hak kepada kedua-dua pihak untuk membubarkan perkahwinan. Cadangan ini banyak kali dibincangkan oleh badan perundangan negara, namun sehingga kini masih belum menjadi realiti. Kewajaran pindaan terhadap seksyen 46(2) Statut Undang-Undang Keluarga Islam dan seksyen 51 serta beberapa seksyen lain dalam Akta 164 ini perlu diperhalus untuk menjamin pengharmonian undang-undang dapat dilaksanakan terutama dalam menangani konflik bidang kuasa mahkamah syariah dan mahkamah sivil dalam kes-kes kerahsiaan kemasukan Islam (Mehrur Siraj, 2012).

Menyoroti konflik yang berlaku akibat kerahsiaan kemasukan Islam oleh mualaf dan pertindihan bidang kuasa yang menyulitkan lagi keadaan, hakim akan merujuk peruntukan dalam Perlembagaan Malaysia dalam membuat tafsiran terhadap sesuatu isu yang dipertikaikan. Rujukan biasanya dibuat kepada Perkara 5(1) mengenai hak kebebasan diri, Perkara 11(1) mengenai hak kebebasan beragama dan Perkara 12(4) mengenai sekatan beragama kanak-kanak di bawah umur. Apabila berlaku konflik bidang kuasa antara mahkamah sivil dan syariah, hakim akan melihat kewajaran memutuskan sesuatu kes mengikut isu yang hanya di bawah bidang kuasanya tanpa perlu melangkaui bidang kuasa mahkamah yang lain sebagaimana peruntukan Perkara 121(1A) Perlembagaan. Walau bagaimanapun, Mahkamah Syariah hanya mempunyai bidang kuasa jika kedua-dua pihak yang bertelingkah merupakan orang Islam termasuk Islam kerana pertukaran agama. Hal ini sebagaimana dinyatakan dalam Jadual 9 Senarai 2 Perlembagaan Persekutuan.

Dalam isu pemeluk Islam, keadaan menjadi kritikal disebabkan satu pihak memeluk Islam dan satu pihak lagi tidak memeluk Islam. Hakikat

ini menimbulkan dilema kerana pihak yang beragama Islam hanya boleh membuat permohonan ke Mahkamah Syariah dan pihak bukan Islam di Mahkamah Sivil. Akibatnya berlaku pertembungan bidang kuasa kerana terdapat dua permohonan daripada mahkamah yang berlainan. Apatah lagi jika permohonan tersebut dikemukakan atas alasan bahawa kemasukan Islam tersebut dirahsiakan daripada pengetahuannya. Keadaan ini menyebabkan hakim terpaksa memberikan tafsiran yang berbeza terutama apabila membabitkan kes pemeluk Islam bagi anak di bawah umur yang dibuat tanpa pengetahuan ibu bapa atau salah seorang pasangan daripada perkahwinan (Narizan, 2008; Noor Aziah, 2005).

Tafsiran berbeza selalunya diberikan apabila melibatkan Perkara 11(1) dan 12(4) Perlembagaan Persekutuan dan dikaitkan dengan peruntukan di negeri serta akta lain seperti Akta Penjagaan Budak 1961 [Akta 351] di Semenanjung dan Ordinan Penjagaan Kanak-Kanak 1946 di Sabah dan Sarawak. Pandangan ini dibuktikan menerusi keputusan kes *Teoh Eng Huat lwn Kadi Pasir Mas & Anor* (1986) 2 *MLJ* 228 dan (1990) 2 *MLJ* 300 yang mengikat kes seterusnya, seperti kes *Shamala Sathiyaseelan lwn Dr. Jeyaganesh C Moragajah & Ors* [2004] 2 *CLJ* 416 dan kes *Subashini Rajasingam lwn Saravanan Thangatoray & Anor Appeals* (2008) 2 *MLJ* 147 sebagaimana perbincangan lalu. Oleh itu, kewajaran meneliti serta mengharmonikan peruntukan dalam Perlembagaan Persekutuan tentang agama Islam serta pembahagian bidang kuasa perlu diperhalus sebaiknya dengan mengambil kira pindaan terhadap akta lain yang berkait rapat dengan Perlembagaan Persekutuan, seperti pindaan kepada Akta 351 dan Ordinan Penjagaan Budak 1946. Pindaan ini bagi memastikan perundangan untuk kes kerahsiaan kemasukan Islam dapat berjalan dengan teratur dan mengikut bidang kuasa yang termaktub dan jelas.

KESIMPULAN

Kerahsiaan kemasukan Islam dan isu perundangan yang berkait dengannya merupakan suatu perkara yang memerlukan penelitian yang terperinci dari segenap aspek. Keperluan kepada kerahsiaan ini hendaklah dipastikan kerelevanannya dengan menitikberatkan *maqasid syariyyah* itu sendiri terutama apabila membabitkan penentuan status agama si mati dan kanak-kanak di bawah umur. Situasi ini masih boleh diselesaikan dan dirungkaikan sekiranya perundangan itu sendiri jelas dan pelaksanaannya mengikut bidang kuasa yang telah ditetapkan.

Pematuhan terhadap keputusan hakim tanpa dikuasai emosi dan sentimen keagamaan akan membawa kepada keharmonian dan toleransi antara semua kaum. Semua ini hanya akan berhasil sekiranya suatu undang-undang yang mewajibkan pemakluman kemasukan Islam kepada keluarga

yang bukan Islam dapat dikuatkuasakan. Pelaksanaan ini hanya akan tercapai sekiranya semua pihak yang terlibat sama ada sivil atau syariah mengambil persepakatan berhubung isu ini yang tidak akan merugikan umat Islam, di samping menjaga hak agama lain. Langkah ini satu-satunya jalan penyelesaian terbaik, setakat ini, yang diharap dapat menjelaskan semua kekaburan dan pertikaian yang timbul. Tegasnya semua penyelesaian ini bertimbal balik dari perspektif agama negara ini sendiri, iaitu agama Islam sepertimana diperuntukkan dalam Perkara 3(1) Perlembagaan Persekutuan dan hak agama lain turut dilindungi oleh perlembagaan.

RUJUKAN

- Akta Membaharui Undang-undang Perkahwinan dan Perceraian 1976 (Akta 164).
Akta Penjagaan Budak 1961 [Akta 351].
Akta Pentadbiran Agama Islam (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1993 [Akta 505].
Ahmad Ibrahim, "The Need to Amend Section 51 of the Law Reform (Marriage & Divorce) Act, 1976" dlm. *Malayan Law Journal* 1: Ivii, 1990.
Ahmad Ibrahim, 2000. "Effect of Conversion on Marriage – Section 51 of the Law Reform (Marriage and Divorce) Act 1976" dlm. *Administration of Islamic Law in Malaysia*. Kuala Lumpur: Institut Kefahaman Islam Malaysia.
Ahmad Ibrahim, 2000. "Conversion to and From Islam" dlm. *Administration of Islamic Law in Malaysia*. Kuala Lumpur: Institut Kefahaman Islam Malaysia.
Al-Buti, Muhammad Sa'id Ramadhan, 1983. *Fiqh al-Sirah*. Jilid 1. Diterjemah oleh Mohd. Darus Sanawi. Kuala Lumpur: Dewan Pustaka Fajar.
Al-Ghazali, Muhammad, 2005. *Fiqh al-Sirah*. Jilid 3. Kaherah: Dar al-Shuruq.
Al-Mubarakfuri, Safiy al-Rahman, 2008. *The Sealed Nectar: Biography of the Noble Prophet*. Riyadh: Maktabah Dar al-Salam.
Ali Nadvi, Abu al-Hasan, 1993. *Muhammad the Last Prophet: A Model for All Time*. Jeddah: Dar al-Shuruq.
Ashgar Ali Ali Mohamed, 2010. "Converting to Islam: Jurisdiction of Court to Dissolve Non-Muslim Marriage" dlm. *Shariah Law Report* 2: 19-28.
Attorney General lwn Reid [1965] 2 MLJ 34
Eeswari Visuwalingam lwn Government of Malaysia [1990] 1 MLJ 36.
Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Negeri Selangor).
Enakmen Pentadbiran Agama Islam Perak.

- Farid Sufian Shuaib, "Strengthening Administrative Institutions of Islamic Law in Malaysia: An Overview" dlm. *Jurnal Syariah* 16 (keluaran khas): 443-64, 2008.
- Haykal, Mohammad Husayn, 1976. *The Life of Mohammad*. Translated from the 8th Edition of Hayat Mohammad by Isma' il Ragi A. al-Faruqi. North American Trust Publication.
- Ibn al-Athir, al-Jazari Abu al-Sadat al-Mubarak ibn Muhammad, 1986. *Al-Kamil fi al-Tarikh*. Jilid 3. Beirut: Dar al-Fikr.
- Ibn Hisyam, Abu Muhammad Abdul Malik bin Hisyam, 2009. *Sirah Nabawiyyah Ibnu Hisyam*. Jilid 1. Diterjemah oleh Panel penterjemah. Selangor: al-Hidayah Publications.
- Ibn Ishaq, Mohammad, 1955. *The Life of Mohammad*. Translated into English by Alfred Guillaume. Oxford: Oxford University Press.
- Ibn Kathir, 1998. *Al-Sirah al-Nabawiyyah*. Jilid 2. Diterjemah oleh Trevor Le Gassick. *The Life of the Prophet Muhammad*. United Kingdom: Garnet Publishing.
- Indira Gandhi a/p Mutho lwn Pengarah Jabatan Agama Islam Perak & Ors [2013] 5 *MLJ* 555.
- Isabela Madeline Roy & Ors lwn Sarimah Low Abdullah & Ors (2005) 2 *MLJ* 521.
- Kaliammal a/p Sinnasamy lwn Majlis Agama Islam Wilayah Persekutuan (2005) 1 *CLJ* 753.
- Kamali, M.H. .2008. *The Right to Life, Security, Privacy and Ownership in Islam*. Cambridge: Islamic Texts Society.
- Kung Lim Siew Wan lwn Choong Chee Kuan [2003] 6 *MLJ* 260
- Majlisi, Mohammad Baqir, 1982. *The Life and Religion of Mohammad*. English translation of Vol. 2 of Hayat al-Qulub, by James L. Merrick. San Antonio: Zahra Trust.
- Mehrun Siraj, 2012. *Conflicts of Laws in Child Custody Cases*. Bangi: Fakulti Undang-Undang Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Moenawar Chalil, K.H., 1999. *Sejarah Lengkap Sirah Nabi Muhammad SAW*. Jilid 2. Selangor: Darul Kitab Sdn. Bhd.
- Mohamed Azam Mohamed Adil, 1998. "Kesan dan implikasi pertukaran agama dalam perundangan Malaysia" dlm. Ahmad Hidayat Buang (pnyt). *Undang-Undang Islam di Mahkamah-Mahkamah Syariah di Malaysia*, hlm. 31-43. Kuala Lumpur: Universiti Malaya.
- Mohamed Azam Mohamed Adil, "Seksyen 51 Akta Membaharui Undang-Undang (Perkahwinan dan Perceraian) 1976: Kesan dan Implikasinya terhadap Undang-Undang Keluarga Islam" dlm. *Kanun Jurnal Undang-Undang Malaysia* 6(3): 7-15, 1996.

- Mohd Naim Mokhtar, Pengarah Bahagian Sokongan Keluarga Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia. Temu bual pada 6 Februari 2014.
- Ng Wan Chan *lwn* Majlis Ugama Islam Wilayah Persekutuan & Anor (1991) 3 *MLJ* 1991.
- Najeebabadi, Akbar Shah, *et al.*, 2001. *The History of Islam*. Jilid 1. Riyadh: Dar al-Salam.
- Narizan Abdul Rahman, "Conversion of Minor to Islam in Malaysia: Whither Consent of Parents?" dlm. *Jurnal Syariah* 16 (keluaran khas): 585-602, 2008.
- Noor Aziah Mohd Awal, "Pertukaran Agama: Hak Penjagaan Anak, Isu dan Masalah" dlm. *Malayan Law Journal* 3: xxxiv-xlvi, 2004
- Noor Aziah Mohd Awal, "A Child's Right to Religion in Malaysia: An Overview" dlm. *IKIM Law Journal* 9 (1): 291-309, 2005.
- Pedley *lwn* Majlis Agama Islam Pulau Pinang & Anor (1990) 2 *MLJ* 307.
- Perlembagaan Persekutuan Malaysia.
- Saeed, Abdullah & Hassan, 2004. *Freedom of Religion, Apostasy and Islam*. England: Ashgate Publishing Company.
- Shamala Sathiyaseelan *lwn* Dr. Jeyaganesh C Moragajah & Ors [2004] 2 *CLJ* 416.
- Subashini Rajasingam *lwn* Saravanan Thangatoray & Anor Appeals (2008) 2 *MLJ* 147.
- Tan Sung Moi *lwn* Too Miew Kim [1994] 3 *MLJ* 117
- Teoh Eng Huat *lwn* Kadi of Pasir Mas Kelantan & Majlis Agama Islam ([1990] 2 *MLJ* 228.
- Wan Mahyuddin Wan Muhammad, 2010. "Shariah Courts: Conflicting Jurisdiction in Conversion Cases" dlm. *Shariah Law Report* 4: 83-105.
- Wessels, Antonie, 1972. *A Modern Arabic Biography of Mohammad: A Critical Study of Mohammad Husayn Haykal's Hayat Mohammad*. Leiden: E. J. Brill.
- Zuliza Mohd Kusrin & Mohd Zamro Muda, "Conversion of Minors to Islam in Malaysia" dlm. *Religion & Human Rights* 4 : 107-119, 2009.
- Zuliza Mohd Kusrin *et. al.*, "Comment Conversion and the Conflict of Laws in Respects of Spouse Rights to Inheritance in Malaysia" dlm. *Religion & Human Rights* 7: 107-19, 2012.